

HATIRA

Mehmet Özgü Aras

SÜİFD / 24

186

İSLÂM'A GÖRE ÇOK EVLİLİK*

Mehmet Özgü ARAS

Yrd. Doç. Dr., S. Ü. İlahiyat Fakültesi
İslâm Hukuku Öğretim Üyesi (Merhum)

Çok evlilik tabiri insanlardan erkek veya kadının karşı cinsten birkaçı ile aynı anda evli olması halini ifade eder.

Bir erkeğin aynı anda birden çok kadınla (Polygamy) veya bir kadının aynı zaman içinde birden çok erkekle evli olması (Poliandry) çok evlilik diye ifade edilmiştir.¹

Bazı sosyologlar, insanlığın bugünkü aile ve evlenme şekline gelmeden önce, çok karlılık yanında, çok kocalık gibi bir karışık cinsel ilişkiler devresi yaşamış olduğunu ileri sürerler.² Bu durum bütün insanlık için değil de, son derece ilkel ve dağılma yolunda olan bazı toplumlarda rastlanmış olan istisnâ bir hal olabilir. Bütün semavî dinlerde ve hukuk sistemlerinde çok kocalılığın hoş görülmemesi sebebiyle, çok evlilik denince hep çok kadınla evlilik kastedilmektedir.

Çok evlilik insanlık tarihinin çok eski âdetlerinden birisidir. Doğudan batıya doğru hemen her millet ve toplumda çok evliliğin uygulama alanı bulunduğu bilinmektedir.³ Eski Hint hukukunda çok evlilik caizdir. Erkekler cemiyette haiz oldukları (Brahmanlar, Kşatriya, Vaisya, ve Sudra gibi) sınıflara göre dört, üç, iki, bir kadınla evlenebilirlerdi.⁴

Yahudiliğe gelince, Tevrat'ta çok evliliği emreden veya yasaklayan bir hükmün olmadığını görmekteyiz. Tevrat, Hz. İbrahim'in Sara, Hacer ve Ketura isimli üç kadınla,⁵ Hz. Yakub'un,⁶ Hz. Davud'un,⁷ ve Hz. Süleyman'ın çok kadınla evli olduklarını belirtmektedir.⁸ Çok evlilik Hz. Musa'dan öncekilerde ve sonraki Yahudilerde devam etmiş, herhangi bir kayıtlamaya tâbi tutulmamıştır. Nihayet Talmud, çok evliliği kocanın evlenmek istediği kadınların hepsinin ihtiyaçlarını görececek güce sahip olması ile sınırlandırmıştır.⁹ XI. Yüzyılda ise Rabbi Gersom tarafından çok evlilik yasaklanmıştır.¹⁰ Hazar Türkleri ve Kırım Yahudilerinin tâbi olduğu Karaim hukukunda ise çok evlilik bugüne kadar yasaklanmamıştır. Bugün

SÜİFD / 24

187

* I. Ulusal Kadın ve Aile Sempozyumu'nda 31 Ekim 1998'de sunulan tebliğdir.

¹ Kevser, Kamil Ali-Salim Ögüt; "Çok evlilik", *DİA*, 8/365.

² Halil Cin, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Konya-1998, s. 8

³ Ali Osman Ateş, *İslâm'a göre Cahiliye ve Ehli Kitap Örf ve Âdetleri*, İstanbul-1996, s. 323.

⁴ Mahmut Esât; *Târîh-i İlmî Hukûk*, İstanbul, s. 141-143.

⁵ Kitab-ı Mukaddes, Tekvin, 16/1-4 ve 25/1.

⁶ Kitab-ı Mukaddes, Tekvin 29/16-30.

⁷ Kitab-ı Mukaddes, 2. Samuel 3/2-5.

⁸ Kitab-ı Mukaddes, 1 Krallar 3/1.

⁹ A. Cohen, *le Talmud*, Paris-1994, s. 218-219.

¹⁰ Kevser, a.g. madde, *DİA*, 8/365.

Karaimler arasında çok evliliğin az görülmesi, buldukları ülkelerin hukuklarının çok evliliği yasaklamasından dolayıdır.¹¹

İncillerde de Hıristiyanları çok evlilikten men eden bir hüküm yoktur. Pavlos çok evliliği tavsiye etmemiştir. Fakat Matta İncilinde Hz. İsa'nın göklerin melekûtunu bir adamın kendisi ile evlenmek isteyen on kızıdan beşini almasına benzetmesi, çok evliliğe işaret sayılmıştır.¹² Yahudilerin ve Hıristiyanların bugün çok evliliğe karşı çıkmaları, dinlerinin aslında olmadığından değil, daha çok sosyal bir vakıa olarak görülmesindedir.

Cahiliye dönemi Arapları arasında da çok evliliğin yaygın olduğunu görmekteyiz. Bu devirde evlenilecek kadınların sayısı konusunda bir sınırlama mevcut değildi. Dileyen dilediği kadar kadın alabilirdi. Cahiliye devrinde Gaylân b. Seleme on, Mes'ûd b. Mürteb, Mes'ûd b. Amr, Urve b. Mes'ûd gibi sonradan Müslüman olan sahâbîler beş ve daha çok kadınla evli idi.¹³

İslâm dini tek kadınla evliliği teşvik etmekle beraber çok evliliği de yasaklamamıştır, tasvip etmiştir. Tek evliliği tavsiye ederken çok evliliği zorlaştırıcı birtakım kayıtlar ve şartlar koymuştur. Bu şartlar yerine getirildiği takdirde birden dörde doğru birinci eşin yanına ikinci, üçüncü ve dördüncü kadınların alınabileceği hükmünü getirmiş ve çok evliliği dört kadınla sınırlandırmıştır. Bu husus Nisâ suresinde yetimlerle ilgili ayette açıklanmıştır.¹⁴ “Yetim” ve “yetâmâ” kelimelerinden, babaları vefat etmiş oğlan ve kız çocukları anlaşılacağı gibi *kocası ölmüş, kocasız kalmış, dul kadınlar da* anlaşılabilir. ¹⁵ Hz. Peygamber de; “Dul kadınlar evlendirilirken kendilerinin görüşlerine başvurulmalıdır.” buyurmuş ve dul kadınlardan “yetîme” diye söz edilmiştir.¹⁶

“Yetim” kelimesi hem babasız kızlara hem de kocasız kadınlara şamil olduğuna göre, her iki grubun canları, malları ve ırzlarının daha çok korunması gerekmektedir. Bu sebeple Cenâb-ı Hak “Eğer yetimler hakkında adil davranmamaktan korkarsanız, halinize göre beğendiğiniz kadınlardan iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz. Şayet aralarında adaletli davranmamaktan korkarsanız bir kadınla yetinin.”¹⁷ buyurmuştur. Ayetin devamında da “Bu (bir kadınla evlilik) doğruluktan sapmamanız için en uygun yoldur.”¹⁸ buyurulmuştur.

Bu ayetin nüzul sebebi her ne kadar yetim kızlar ve kadınlar olsa da, sebebin hususi oluşu mefhum ve hükmün hususi olmasını gerektirmez.¹⁹ Bu kaideye göre dul kadın ve yetim kızlarla birlikte, her kadın hakkında adalet gerekir ve evlilik sınırı dörttür.

¹¹ Şaban Kuzgun, *Hazar ve Karay Türkleri*, İstanbul-1998, s. 203.

¹² Kitab-ı Mukaddes, Matta, 25/1-10.

¹³ Tirmizî, Nikâh, 33; Sünen, 3, 435; İbn Mâce, Nikâh, 40; Sünen, 1, 628; Ali Osman Ateş, a.g.e., s. 330.

¹⁴ Kur'ân-ı Kerîm, Nisâ 4/3.

¹⁵ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, Beyrut, 12/645-646; Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul-1960, 2/1281.

¹⁶ Ebû Dâvûd, Nikâh, 23-25; Tirmizî, Nikâh, 18; Dârimî, Nikâh, 12; Nesâî, Nikâh, 31.

¹⁷ Kur'ân-ı Kerîm, Nisâ 4/3.

¹⁸ Aynı ayet.

¹⁹ M. Ebû Zehra, *Usûlü'l-Fikh*, Beyrut, s. 144.

Bu ayet nazil olunca, Hz. Peygamber, biraz önce isimlerini zikrettiğimiz çok evli olan ashaba, dörtten fazla olan hanımlarını boşamalarını emretmiştir.²⁰ Böylece İslâmiyet sınırsız sayıda kadınla evlilik geleneğini kaldırarak, bazı hallerde bu sayıyı en fazla dört ile sınırlandırmıştır.

Ayrıca çok evli kocanın eşler arasında adaletli davranması da gerekir. Çok evliliğe izin veren ayette “Şayet aralarında adaletli davranmamaktan korkarsanız bir kadınla yetinin.”²¹ denilmektedir. Hz. Peygamber de “Birden fazla kadın alıp, bu kadınlar arasında adaletli davranmayanlar ahirette bir tarafı felçli olarak Allah’ın huzuruna geleceklerdir.”²² buyurmuştur.

Adalet konusunda Kur’ân-ı Kerîm’in diğer bir ayetinde “Üzerine düşüp uğraşsanız da kadınlar arasında adil davranmaya güç yetiremezsiniz. Bari birisine tamamen kapılıp da diğerini askıya alınmış gibi bırakmayın.”²³ Buyrulmuştur. Hz. Peygamber de eşlerinden bazılarına duyduğu farklı bağlılık sebebiyle diğer eşlerine haksızlık yapmaktan korkmuş ve “Allah’ım bu benim elimden gelen adalettir. Senin sahip olduğun benim sahip olamadığım adaletten beni mesul tutma” diye dua etmiştir.²⁴

Bu iki ayet ve hadislere göre kocanın, karıları arasında adaletli davranmasının, kadın hakları çerçevesinde olacağını göstermektedir. Hukukî bir adalettir. Allah kulundan yerine getirilmesi güç olan, mümkün olmayan adalet istememektedir. Bu konuda şart koşulan adalet, nafaka, eşlerin haklarına riayet, aslî ihtiyaçlarını giderme gibi hukukî ve ahlâkî niteliklidir. Bazılarının sandığı gibi her konuda eşitlik gibi bir adalet değildir. Kadının ihtiyaçlarına, taleplerine ve beklentilerine cevap veren bir davranıştır. Yoksa kalbî ve psikolojik bir faaliyet olan sevgi, sempati ve meyl konusunda gerçekleşebilecek bir adalet değildir.

20. yüzyılda bütün İslâm ülkelerinde çok evlilik konusunda tartışmalar olmuş ve olmaktadır. Çok evlilikle ilgili ayeti yorumlarken hükmün sadece yetim kızlarla ilgili olduğunu düşünerek, bu hükmün yetim kızlarla beraber yetim, yani dul kadınlara da ait olduğunu hesaba katmayarak çok evliliğin geçici ve kısıtlı bir gaye için olduğunu belirtenler vardır.²⁵

Temelde bu itirazlar, İslâm toplumundaki tarihî, sosyal, siyasî ve kültürel değişmelerin sonucu ortaya çıkmıştır. Bu değişim bazı âlimler Kur’ân’ın tarihselliğine götürmüştür. Çok evlilikle ilgili ayetler hakkında yorum yapan bu âlimler, ayetlerdeki emredilen adaletin sağlanamayacağından hareketle, Kur’ân’ın çok evliliği öngörmediğini ileri sürmüşlerdir. Konu ile ilgili olarak biz burada, Nisâ suresindeki bu iki ayeti birlikte değerlendirmek istiyoruz. Birden çok kadınla evlenilmemizin muayyen bir dönem için söz konusu olabileceğini ileri sürenler Kur’ân-ı Kerîm’deki “Kadınlar arasında ne kadar istesenez de adil davranamazsınız. O halde büsbütün birine meyledip diğerini askıdaymış gibi bırakmayın.”²⁶ ayetinin,

²⁰ İbn Mâce, Nikâh, 40; Tirmizî, Nikâh, 33.

²¹ Kur’ân-ı Kerîm, Nisâ 4/3.

²² Ebû Dâvûd, Nikâh, 38; Tirmizî, Nikâh, 42.

²³ Kur’ân-ı Kerîm, Nisâ 4/129.

²⁴ Ebû Dâvûd, Nikâh, 38; Dârimî, Nikâh, 42.

²⁵ Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur’an*, çev. Alparslan Açıkgenç, Ankara 1987, s. 123.

²⁶ Kur’ân-ı Kerîm, Nisâ 4/129.

parçacı bir yaklaşımla, sadece baş tarafını ele almaktadır. Ayetin baş tarafında kocaların asla adaleti sağlayamayacaklarından söz edilmektedir. Bu kimseler aynı surenin 3. ayetindeki "... şayet aralarında adaletli davranmamaktan korkarsanız bir kadınla evlenin."²⁷ ifadesine dayanarak; o zaman yalnız bir kadınla evlenilmesi gereği ortaya çıkar demektedir.²⁸ Oysa burada öncelikle ifadelerin ayet çerçevesinde kazandıkları mana tespit edilmeden, başka bir ayetin bir bölümü ile karşılaştırma yapılmış ve hataya düşülmüştür. Allah gerçekten Kur'ân'ın temel prensiplerinden biri olarak sunduğu, pek çok ayette zikrettiği, istediği "adil olma" ilkesinin²⁹ tam zıddına, kocaların adil davranamayacağını bile bile, neden ayetin devamında "... O halde büsbütün birine meyledip ötekileri askıdaymış gibi bırakmayın..."³⁰ diyerek çok evliliğe cevaz vermektedir.³¹ Ayetin devamındaki bu ifade gösteriyor ki, ayetin indirildiği dönemde, çok evliliğe yasak getirilmemiştir. Ama Nisâ sureesindeki bu ayetlerden anlaşıldığına göre tek kadınla evlilik Kur'ân'ın daha uygun gördüğü, teşvik ettiği bir davranıştır.

Çok evliliğin yasaklanmayışının sebepleri hakkında İslâm âlimleri birtakım değerlendirmeler yapmışlardır:

1. Milletlerin güçlü olmalarında bir sebep de nüfusun çokluğudur. Nüfusun artması için çok evlilik en sağlıklı yol olarak görülmüştür.

2. Savaşlar ve başka sebeplerle kadın nüfusu bazen erkek nüfusundan fazla olabilmektedir. Bu sayısal farklılığın birtakım sosyal ve ahlâkî problemleri beraberinde getireceği muhakkaktır. Bunun tek çaresi çok evliliktir.

3. Evlenip aile kurmanın amaçlarından birisi de çocuk sahibi olmaktır. Kadındaki bir rahatsızlık sebebiyle boşanıp evlenme yerine çok evlilik hem birinci eş hem de toplum için daha insanî ve daha ahlâkîdir.

4. Hemen hemen her toplumda azımsanmayacak sayıda erkeğin hiçbir hukukî ve ahlâkî sorumluluk yüklenmeden, birden fazla kadınla ilişkili olduğu bilinen bir gerçektir. Bu durumda daha çok bir kadına duyduğu aşırı sevgiden veya âdet veya lohusalık gibi durumlarında eşi ile dinî inançları ve sağlık açısından ilişki kurmadığı mazeretini ileri sürmektedirler. Bu ve buna benzer sosyal gerçeklerin aile ve toplum hayatında meydana getirdiği zararları önlemeyi amaçlayan İslâm dini çok evlilik kapısını kapatmamıştır.³²

Çok evlilik konusunda Hz. Peygamber'in durumuna gelince; ilk hanımı İslâm'dan çok önce evlenmiş bulunduğu Hz. Hatice'dir. Hz. Peygamber 25 yaşında iken kendisinden yaşça büyük, dul bir hanım olan Hatice ile evlenmiştir. Hz. Peygamber hayatının en zinde dönemini, gençlik ve olgunluk çağını yirmi beş yıl Hatice ile evli (monogam) olarak yaşamıştır. Hz. Hatice'nin vefatından sonra da bir müddet bekâr (yalnız) yaşadıkdan sonra, 55 yaşında bir dul olan Sevde ile evlenmiştir. Hz. Hatice ile olan evlilik esnasında altı çocuk dünyaya gelmiştir.

²⁷ Kur'ân-ı Kerîm, Nisâ 4/3.

²⁸ Halis Albayrak, *Kur'an Bütünlüğü Üzerine*, İstanbul-1996, s. 82.

²⁹ Kur'ân-ı Kerîm, Nisâ 4/58; Mâide 5/81, 106; En'âm 6/152; A'râf 7/159, 181; Nahl 16/76, 90; Hucurât 49/9; Talak 65/2.

³⁰ Kur'ân-ı Kerîm, Nisâ 4/129.

³¹ Halis Albayrak, a.g.e., s. 83.

³² Kevser, a.g. madde, D/A, 8/366.

Bunlardan ancak dört kızı yaşayabilmiştir. Daha sonra İslâm devrinde bu kızları evlendikleri zaman, Hz. Peygamber damatlarının evli (monogam) kalmaları hususunda ısrar göstermiştir. Mesela Hz. Ali'nin, Hz. Fatma üzerine evlenmesine karşı çıkmıştır.³³ Bütün bunlar, esasen Hz. Peygamber'in şahsî tercihinin "tek evlilik"ten yana olduğunu göstermektedir.³⁴

Hayatının sonlarına doğru, çok evliliği sınırlayan ayetler geldiği zaman Hz. Peygamber'in nikâhında dokuz hanım bulunmaktaydı. Müslümanlardan dörtten fazla hanımla evli olanların, dört tanesini alıkoyup diğerlerinden ayrılmasını emretmesi, kendisini bunun dışında tutması, bazı İslâm karşıtları tarafından şehvetpe-restlik olarak yorumlanmıştır.³⁵ Öte yandan bazı âlimlerde Hz. Peygamber'in bu özel durumunu şöyle izah etmişlerdir:

1. Hz. Peygamber çok evliliğin dörtle sınırlandırılmasını kendisine de tatbik etmek istemiş; hanımlarına dördünün kalıp diğerlerinin hayatları boyunca nafakalarının kendisi tarafından ödenmesi şartıyla ayrılacaklarını söylemesini hiçbir hanımı kabul etmemiş, her birisi Peygamber zevcesi olarak kalmak istemiştir. Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Peygamber'in hanımlarını "Ümmühâtü'l-Mü'minîn"³⁶ (Müminlerin Anaları) olarak göstermiş ve hiçbir müminin Hz. Peygamber'in vefatından sonra "anası" durumuna getirilmiş olan bu kadınlarla evlenemeyeceği kaidesini vaaz etmiştir.³⁷ Dolayısıyla boşandıktan sonra başkasıyla evlenemeyecek olan bir hanımın boşanması yersizdir.

3. Hz. Peygamber beş hanımını boşasa idi, onların Hz. Peygamber'e lâyük olmadığı için boşandığı iddiası ortaya atılabilirdi.³⁸

4. Hz. Peygamber'in hanımlarının çok olması hanımlara yönelik tebliğlerde eğitici, öğretici görev ifasını kolaylaştırıyordu. Hz. Âişe bu görevi Hz. Peygamber'den sonra 47 yıl sürdürmüştür.

5. Bütün bunlar dışında Hz. Peygamber'in hanımlarının her biriyle özel evlenme sebepleri de vardır. Bunlar dul ve desteksiz olanları koruma, bu konuda örnek olma, yanlış anlayışları değiştirme, ileri gelen ashab ve Arap kabileleri hatta komşu devletlerle akrabalık kurma ve İslâm toplumunun bütünleşmesini sağlama gibi amaçlardır.³⁹

Günümüz İslâm ülkelerinde çok evlilik, farklı kanunî düzenlemelerle uygulanmaktadır. Suudi Arabistan, Ürdün ve Mısır'da çok evlilik, diğerlerine nispetle daha geniş bir çerçeve içerisinde uygulanmaktadır. Diğer İslâm ülkelerinde ise çok evlilik, hâkimin izni, birinci eşin rızası, erkeğin çok evliliği sürdüreceği ekonomik güce sahip olması, birinci eşin hastalığı ve kısırılığı gibi şart ve kayıtlara bağlı olarak devam etmektedir.

³³ Buhârî, Humus, 5, Fedâilü'l-Ashâb, 16; Müslim, Fedâilü'l-Ashâb, 65-96 (2449); Ebû Dâvûd, Nikâh, 12 (2069); İbn Mâce, Nikâh, 56-(1999).

³⁴ Muhammed Hamidullah, *Rasulullah Muhammed*, çev: Salih Tuğ, İstanbul-1973.

³⁵ Kevser, a.g. madde, DİA, 8/368.

³⁶ Kur'ân-ı Kerîm, Secde 33/6.

³⁷ Kur'ân-ı Kerîm, Secde 33/6.

³⁸ Muhammed Hamidullah, *Konferans*, Terceme: Mehmet Özgü Aras, Erzurum Y.İ.E. 1978 (M. Hamidullah'ın vefatı sonrası, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*'nde yayınlandı).

³⁹ Muhammed Hamidullah, *Rasulullah Muhammed*, s. 257-261, Kevser, a.g. madde, DİA, 8/368.

Türkiye ve Tunus'ta ise çok evlilik tamamen yasaklanmıştır. Ülkemizde kanunlarımız izin vermese de çok evli olanlar vardır. Özellikle doğu bölgelerimizde çok evli olanların oranının evliler arasında %14 olduğunu araştırmacılar tespit etmiş ve Başbakanlık Aile Araştırma Kurulu'nun 1. Aile Şurası'nda, bu husus üzerinde de durulmuştur. Araştırmacıların şu cümleleri dikkat çekicidir: "Bu araştırmanın en çarpıcı bulgusu da birinci eşe kuma olarak gelen kadınların, birinci eşlerinden ölüm ve boşanma ile ayrılmış dul kadınlar olarak ikinci evliliklerini yapmalarıdır. Bu uygulama çok eşli evliliklerde belirgin bir özellik olarak görülmektedir."⁴⁰

Doğu bölgelerimizde çok evliliğin sebepleri de, erkeğin isteği, geniş aile düzeni (aşiret), çok çocuğa duydukları ihtiyaç, eğitim düzeyi, dul kalmış güvencesiz kadınların bunu benimsemeleri, dinî inanışların elverişliliği, sosyo-kültürel ve psikolojik faktörler olarak sıralanmaktadır.⁴¹

BİBLİYOGRAFYA

- Ali Osman Ateş, *İslâm'a göre Cahiliye ve Ehli Kitap Örf ve Âdetleri*, İstanbul-1996.
A. Cohen, *le Talmud*, Paris-1994.
Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-Sahîh*, I-VIII, İstanbul-1979.
Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdîrahman b. el-Fazl b. Behram, *Sünen*, I-II, Dimaşk, 1349.
Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, *Sünen*, I-V, I. Baskı, Hımıs-1969.
Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul-1960.
Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, çev. Alparslan Açıkgenç, Ankara-1987.
Halil Cin, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Konya-1998.
Halîs Albayrak, *Kur'an Bütünlüğü Üzerine*, İstanbul-1996.
İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî, *Sünen*, I-II, Kahire-1372/1952.
İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, Beyrut.
Kevser, Kamil Ali-Salim Ögüt; "Çok evlilik", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*
Kitab-ı Mukaddes,
Kur'an-ı Kerîm.
Mahmud Esad Seydişehrî, *Târîh-i İlmi Hukûk*, İstanbul.
M. Ebû Zehra, *Usûlü'l-Fikh*, Beyrut.
Muhammed Hamidullah, *Rasulullah Muhammed*, çev. Salih Tuğ, İstanbul-1973.
Muhammed Hamidulah, *Konferans*, Terceme: Mehmet Özgü Aras, Erzurum Y.İ.E. 1978.
Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmiu's-Sahîh*, I-V, I. baskı, Mısır-1955.
Nesâî, Ebû Abdîrahman Ahmed b. Şuayb, *Sünen*, I-VIII, İstanbul-1981.
Nurcan Elmacı, "Çok Eşlilik Nedenleri", *1. Aile Şurası Bildirileri*, Ankara-1990.
Şaban Kuzgun, *Hazar ve Karay Türkleri*, İstanbul-1998.
Tirmizî, Ebû İshâ Muhammed b. İshâ, *Sünen*, I-V, I. baskı, Kahire-1356/1937.

⁴⁰ Nurcan Elmacı, "Çok Eşlilik Nedenleri", *1. Aile Şurası Bildirileri*, Ankara-1990, s. 43.

⁴¹ Nurcan Elmacı, a.g.e., s. 47.